

**EUROPOS SAJUNGOS VIDAUS POLITIKOS GENERALINIS
DIREKTORATAS**

**POLITIKOS DEPARTAMENTAS B:
STRUKTŪRINĖS PARAMOS IR SANGLAUDOS POLITIKA**

KULTŪRA IR ŠVIETIMAS

**EUROPOS KALBOS, KURIOMS GRESIA
IŠNYKIMAS, IR EUROPOS SAJUNGOS
KALBŲ ĮVAIROVĖ**

PRANEŠIMAS

SANTRAUKA

Anotacija

Atsižvelgiant į didelę Europoje vartojamų kalbų įvairovę šiame dokumente analizuojamos galimos kai kurių iš šių kalbų išnykimo pasekmės ir aptariama, kokias priemones reikia numatyti siekiant apsaugoti jų išlikimą ir ateitį.

Šis dokumentas užsakė Europos Parlamento Kultūros ir švietimo komitetas.

AUTORIUS

Meirion Prys Jones

ATSAKINGASIS ADMINISTRATORIUS

Miklós Györffi
B teminis skyrius. Struktūrinė ir sanglaudos politika
Europos Parlamentas
B-1047 Briuselis
El. paštas: poldep-cohesion@europarl.europa.eu

REDAKTORIUS

Lyna Pärt

KALBOS

Originalas: EN
Vertimas: DE, FR

APIE LEIDĖJĄ

Norėdami susisiekti su teminiu skyriumi arba užsisakyti jo mėnesinį naujienlaiškį, rašykite adresu: poldep-cohesion@europarl.europa.eu.

Rankraštis užbaigtas 2013 m. kovo mėn.
© Europos Sąjunga, 2013 m.

Šis dokumentas pateiktas internete adresu:
<http://www.europarl.europa.eu/studies>.

ATSAKOMYBĖ

Už šiame dokumente pareikštas nuomones atsako tik autorius ir jos nebūtinai atitinka oficialią Europos Parlamento poziciją.

Leidžiama atgaminti ir versti nekomerciniais tikslais tik nurodžius šaltinį, apie tai leidėją iš anksto informavus ir jam nusiuntus kopiją.

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

- ES** Europos Sąjunga
- FETS** Federalinė Europos tautybių sąjunga
- MELT** Daugiakalbis kalbos perdavimas
- KIPT** Kalbų įvairovės puoselėjimo tinklas
- RMK** Regioninės ir mažumų kalbos

SANTRAUKA

„Kalbai iškyla pavojus tada, kai ja kalbantys žmonės nustoja ją vartoti, ji vartojama vis siauresnėse srityse ir nebeperduodama iš kartos į kartą. Kitaip tariant, nebeatsiranda naujų žmonių – suaugusiųjų ar vaikų – kurie ja kalbėtų“ (UNESCO, 2003 m.).

Kalbos – vienas iš didžiausių, o galbūt net ir didžiausias žmonijos išradimas. Kaip bendravimo priemonės, kalbos taip pat padeda perteikti įvairiausias vertybes ir įsitikinimus ir atspindi įvairiausias būdus suvokti pasaulį. Atsižvelgiant į tai šiame dokumente analizuojamos tos Europos kalbos, kurioms gresia išnykimas arba kurios laikomos tokiomis.

2008 m. lapkričio 21 d. Europos Vadovų Tarybos rezoliucijoje dėl Europos daugiakalbystės strategijos pažymima, kad:

„– kalbų ir kultūrų įvairovė yra neatsiejama Europos identiteto dalis; tai – bendras ES paveldas, turtas, iššūkis ir vertybė“.

Joje taip pat pareiškama, kad „skatinant daugiakalbystę svarbu propaguoti mažiau vartojamas Europos kalbas“ (2008 m. lapkričio 21 d. Europos Vadovų Tarybos rezoliucija dėl Europos daugiakalbystės strategijos).

Plačiai pripažįstama, kad kalbos – nepaprastai turtinga Europos kultūros paveldo dalis. Kalbos yra identiteto išraiška ir asmenų, kalbančių ta kalba, sąsaja su jų praeitimi, dabartimi ir ateitimi. Jose slypi didžiuliai žinių apie pasaulį ir žmogiškąją patirtį klodai. Kai kalbos išnyksta, visos šios žinios dingsta.

Dvikalbystė ir daugiakalbystė laikomos vertybėmis, jeigu kalbėtume apie kūrybiškumą ir inovacijas. Seniai pripažinti daugiau nei viena kalba laisvai kalbančių žmonių pažintiniai gebėjimai. Iš mokslinių tyrimų matyti, kad šie žmonės labiau geba skirtingai mąstyti, yra kūrybiškesni ir geriau suvokia bendravimo subtilybes (Baker, 2011 m.).

Šiandien pasaulyje vartojama 6–7 tūkst. kalbų (leidinys „Ethnologue“). 97 proc. žmonių pasaulyje kalba apie 4 proc. pasaulio kalbų ir, atvirkščiai, 96 proc. pasaulyje kalbų kalba 3 proc. žmonių pasaulyje (H. R. Bernard, 1996 m.). Tik 3 proc. pasaulio kalbų yra vietinės Europos kalbos. Pagal *Nykstančių pasaulio kalbų atlasą* (UNESCO) 128 kalboms, kuriomis kalbama Europos Sąjungoje, gresia išnykimas. Kiekvienai kalbai, kuri laikoma atskira kalba, o ne tarme, priskirtas ISO kodas.

Šiais laikais išplėtojus nacionalinės valstybės sąvoką ir ėmus pirmenybę teikti kultūros suvienodinimui šalyje, didesnis dėmesys buvo skirtas bendrinės kalbos ir bendros kultūros plėtojimui, siekiant prisidėti prie asimiliacijos proceso. Šiam tikslui paremti buvo taip pat parengta įvairių krypčių politika, visų pirma švietimo srityje. Tokia politika turėjo ypač neigiamą poveikį visoms kalboms, kurios nebuvo patvirtintos valstybinėmis kalbomis.

Per pastaruosius 50 metų globalizacijos procesas kartu su dominuojančiu anglų kalbos vartojimu taip pat prisidėjo prie kultūrų suvienodinimo pasaulyje. Daugeliui mažiau vartojamų kalbų buvo sudėtinga konkuruoti ir išlikti.

Įvairios mažumų kalbos gali parodyti, kad jos turi papildomą ekonominę vertę, jeigu kalbėtume apie užimtumo galimybes ir realiąją ekonomiką. Vis dėlto dauguma kalbų, kurioms gresia išnykimas, vartojamos skurdžiose kaimo vietovėse, dažnai turinčiose prastą susisiekimą. Žmonės, kalbantys šiomis nykstančiomis kalbomis, netiki savo kalbos statusu ar ekonomine verte ir todėl neperduoda savo kalbos iš kartos į kitą. Šis kalbos

neperdavimas iš kartos į kartą – vienas iš akivaizdžiausių kalbų, kurioms gresia išnykimas, požymių.

Paskutiniajame praėjusio šimtmečio dešimtmetyje UNESCO paskelbė *Nykstančių kalbų raudonąją knygą* – joje pateikiamas išsamus pasaulio kalbų, kurioms gresia išnykimas, sąrašas. Vėliau ją pakeitė *Nykstančių pasaulio kalbų atlasas*. 2002–2003 m. UNESCO paprašė tarptautinės *ad hoc* ekspertų grupės parengti dokumentą, kuriuo būtų galima įvertinti kalbos gyvybingumą. Šiame dokumente išvardijamos 7 gyvybingumo kategorijos; 5 iš jų taikomos kalboms, kurioms gresia išnykimas. Nustatytos tokios kategorijos: saugi; nesaugi; pažeidžiama; kelianti susirūpinimą; kalba, kuriai kyla rimtas pavojus išnykti; kritinės būklės; išnykusi.

Ta pati ekspertų grupė taip pat sudarė 9 kriterijų, kuriais apibūdinama bendra tam tikros kalbos padėtis, sąrašą. Į šį sąrašą, be kita ko, įtraukti tokie kriterijai, kaip kalbos perdavimas iš kartos į kartą, absoliutus kalbančių žmonių skaičius ir kalbos vartojimo srities pasikeitimas.

Europos Sąjungoje kalbama daug kalbų. 23 oficialiai pripažįstamos kalbos turi Sąjungos darbo kalbos statusą. Užfiksuota daugiau nei 60 regioninių ir mažumų kalbų, iš kurių penkios pripažįstamos pusiau oficialiomis kalbomis (katalonų, galisų, baskų, škotų gėlų ir velsų). Visos kitos kalbos neturi oficialaus statuso ES.

Nors Europos Sąjungos įtaka nėra didelė, nes švietimo ir kalbų politika priklauso atskirų valstybių narių kompetencijai, ji pažymi, kad įsipareigoja išsaugoti kalbų įvairovę ir skatinti mokytis kalbų.

Vietinėms Europos kalboms, kurios neturi atitinkamos šalies valstybinės kalbos statuso, įvardyti vartojamas terminas „regioninių ar mažumų kalbos“. Šį terminą Europos Taryba vartoja *Regioninių arba mažumų kalbų chartijoje*. Šios kalbos paprastai skirstomos į 4 kategorijas: **autochtonų kalbas**, kurios yra vietinės, bet ne valstybinės kalbos; **bendras kaimyninėms šalims autochtonų kalbas**, kurios yra vietinės kalbos, jomis kalbama daugiau nei vienoje valstybėje, bet jos neturi valstybinės kalbos statuso; **bendras kaimyninėms šalims kalbas**, kurios vienoje valstybėje turi valstybės kalbos statusą, o kitoje yra mažumos kalbos; **neteritorines kalbas**, pvz., romų.

Europos regioninių arba mažumų kalbų chartija (ERMKC) – 1992 m. Europos Tarybos priimta Europos sutartis, kurios tikslas – apsaugoti ir puoselėti istorines regionines ir mažumų kalbas Europoje. Chartijoje numatyta daug įvairių priemonių, kurių valstybės gali imtis siekdamas apsaugoti ir puoselėti regionines ir mažumų kalbas. Esama dviejų lygių apsaugos ir visos šalys, pasirašiusios chartiją, privalo užtikrinti reikalavimus atitinkančioms kalboms žemesnio lygio apsaugą. Chartiją pasirašiusios šalys taip pat gali pareikšti, kad vienai ar kelioms reikalavimus atitinkančioms kalboms bus užtikrinta aukštesnio lygio apsauga, t. y. būtina vadovautis priemonių sąrašu. Iš šio sąrašo valstybės privalo pasirinkti ne mažiau kaip 35 priemones, kurias jos įgyvendins. Chartijoje neskiriamas ypatingas dėmesys kalboms, kurioms gresia išnykimas, tačiau dauguma nykstančių Europos kalbų priskiriama kalbų, kurioms suteikiama mažesnio lygio apsauga, kategorijai.

Aštuoniolika Europos šalių pasirašė ir ratifikavo chartiją, trys pasirašė, bet dar neratifikavo, nemažai šalių jos nepasirašė. Pati chartija yra svarbus tarptautinis dokumentas, kurio tikslas – išsaugoti regionines ir mažumų kalbas. Ekspertų komitetas, patariantis Europos Tarybai, pažymėjo, kad dauguma valstybių vis dar neturi struktūrinės kalbų apsaugos ir puoselėjimo strategijos. Europos Taryba rekomenduoja valstybėms parengti ilgalaikes struktūrines strategijas siekiant išsaugoti mažumų kalbas.

Per pastaruosius trisdešimt metų Europos Sąjunga propagavo įvairias kalbų mokymosi ir kalbų įvairovės rėmimo strategijas. 1983 m. Europos Sąjunga įgyvendino Mažumų ir regioninių kalbų ir kultūros puoselėjimo ir išsaugojimo priemonę. 1998 m. pagal šią priemonę 3 350 305 EUR tiesiogiai skirta projektams, susijusiems su mažumų kalbomis. Ši parama turėjo didelį poveikį kurtis tinklams ir paskatino dalytis patirtimi ir gerosios praktikos pavyzdžiais. Ši biudžeto eilutė buvo panaikinta 2011 m. po Teisingumo Teismo sprendimo (1998 m.). Vėliau ES nusprendė vietoj atskirų programų taikyti integruotąją strategiją. Tuo metu Europos Sąjungos buvo paprašyta persvarstyti savo su RMK susijusias išlaidas atsižvelgiant į šiuos naujus pokyčius. 2008 m. Europos Parlamento Kultūros ir švietimo komitetas, kalbėdamas apie Mokymosi visą gyvenimą programą, pažymėjo, kad „Investicijos į mažumų kalbas buvo gerokai mažesnės“.

2011 m. Regionų komitetas politikos rekomendacijoje pareiškė, kad būtina „speciali kalbinių mažumų politika, kuri būtų deramai finansuojama ir turėtų tvirtesnę teisinį pagrindą“.

Per pastaruosius dešimt metų kalbų įvairovė ir kalbų mokymasis buvo stipriai skatinami įgyvendinant daugiakalbystę. Sykiu buvo populiarinamos ir regionų bei mažumų kalbos. Atsižvelgdama į Europos Parlamento prašymą, Komisija pradėjo ekonominio pagrįstumo analizę dėl Europos kalbų mokymosi ir kalbų įvairovės agentūros galimo įsteigimo. Europos Komisija atsakė, kad, jos manymu, verčiau reikėtų steigti tinklus, ir todėl nuo 2008 m. beveik nenutrūkstamai buvo skiriamas finansavimas trimis tinklams, veikiantiems regionų ir mažumų kalbų srityje, t. y. KİPT, FETS ir mokslinių tyrimų tinklams *Mercator*.

Šiuo metu Europos Sąjunga daugiakalbystės ir naujų idėjų ir politinių pasiūlymų generavimo klausimais pagrindinį dėmesį teikia daugiakalbystei skirto pilietinės visuomenės forumo sukūrimui.

Kai kurios valstybės narės daugiausia regioniniu lygmeniu parengė tinkamos struktūros strateginius planus, kaip puoselėti ir išsaugoti savo kalbas. Visų pirma tai pasakytina apie Ispanijos regionus ir Jungtinę Karalystę. Airijos vyriausybė taip pat parengė 20 metų skatinimo vartoti airių kalbą strategiją. Vis dėlto dauguma įgyvendintų strategijų buvo susijusios su stipresnėmis RMK. Kai kuriose valstybėse narėse gyvuoja nemažai mažumų kalbų; kai kurioms iš jų gali grėsti išnykimas. Todėl valstybės narės turėtų stengtis, kad būtų užtikrinta atitinkama lygybė remiant įvairias mažumų kalbų grupes, priklausančias jų kompetencijai.

Per pastaruosius dešimtmečius buvo pasiūlyta keletas naujoviškų idėjų, kaip puoselėti nykstančias ir mažumų kalbas. Viena iš idėjų – projektai, įgyvendinami tokiose įvairiapusėse bendruomenėse, kaip samių, Meno salos ir Velso. Ypatingos sėkmės sulaukė iš dalies ES finansuotas MELT projektas, pagal kurį buvo paremtas žinių, susijusių su mažumų kalbų mokymusi, gilinimas priešmokyklinio ugdymo srityje.

Kalbos, kurioms gresia išnykimas, susiduria su daugeliu iššūkių. Visų pirma skaitmeninis amžius gali būti laikomas ir iššūkiu, ir galimybe. META-NET forume (2012 m.) pažymima, kad gana gerai išsivysčiusios mažumų kalbos, pvz., baskų ir katalonų, dėl savo gyvybingumo ateityje priskiriamos didelės rizikos kategorijai. Tačiau skaitmeninis amžius taip pat suteikia galimybių, nes atitinkamų kalbų bendruomenės gali padėti viena kitai vartodamos savo kalbą socialinėje žiniasklaidoje.

Kelerius ateinančius metus ekonomikos augimas ir užimtumas pagrįstai bus ES prioritetai. Įtraukti kalbų, kurioms gresia išnykimas, klausimą į šią darbotvarkę ne visada paprasta. Vis

délto, kai kalba miršta, paprastai ji išnyksta negrįžtamai. Kad ES kalbos apie kalbų įvairovę būtų svaresnės, ji turi išsamiai apsvarstyti, kokią praktinę paramą pagal savo kompetenciją šioje srityje ji gali suteikti nykstančių kalbų bendruomenėms.

Svarbiausios išvados

Politinės rekomendacijos

Reikėtų užtikrinti **konkretų finansavimą nykstančių kalbų bendruomenėms**, kad jos išgyventų. Be to, sykiu turėtų būti parengta politinė kalbų, kurioms gresia išnykimas, puoselėjimo programa atsižvelgiant į bendrą kalbų įvairovės situaciją.

Reikėtų paprašyti Europos Tarybos **apsvarstyti galimybę į Regioninių arba mažumų chartiją įtraukti specialiąsias nuostatas dėl kalbų, kurioms gresia išnykimas**. Europos Sąjunga galėtų taip pat paskatinti valstybes nares, kurios dar nepasirašė chartijos, tai padaryti, o chartiją pasirašiusias valstybes – ją ratifikuoti.

Kadangi Europos Sąjunga skiria didelį dėmesį dalijimuisi gerąja patirtimi, visos valstybės narės turėtų būti **skatinamos rengti nacionalinius strateginius** kalbų, kurioms gresia išnykimas, puoselėjimo **planus**, grindžiamus aukštos kokybės gerąja praktika, kuri jau taikoma kai kurių kalbų bendruomenėse Europoje. Europos Sąjunga turėtų informuoti valstybes nares, kad reikėtų suteikti panašią paramą nacionaliniu lygmeniu kiekvienai nykstančios arba mažumos kalbos bendruomenei. Jeigu kalbėtume apie prioritetų dėl kalbų atgaivinimo nustatymą visoje Sąjungoje, pagrindinis dėmesys turėtų būti skiriamas kalbų perdavimui šeimoje ir nykstančių kalbų mokymuisi pagal švietimo sistemą. **Reikalinga tvirta švietimo politika**, kad būtų skatinama mokytis kalbų, kurioms gresia išnykimas, ir jas vartoti.

Būtinąs geresnis pagrindinių subjektų bendradarbiavimas teikiant paramą kalboms, kurioms gresia išnykimas. Reikia stiprinti ir pakankamai finansuoti esamus Europos lygmens tinklus, kad jie veiktų faktiškai ir veiksmingai.

Ypatingas dėmesys turi būti skiriamas technologijų teikiamai paramai. Dauguma nykstančių kalbų bendruomenių yra mažos ir gali vis labiau ir labiau skaidytis. **Technologijos ir socialinė žiniasklaida gali** šių kalbų grupėms **suteikti lengvai prieinamas** tiek individualaus, tiek veiksmingo grupių **bendravimo priemones**. Europos mokslinių tyrimų ir plėtros finansavimas galėtų turėti didelį poveikį šioje srityje.

Nykstančių kalbų bendruomenėms reikia **sudaryti galimybes puoselėti savo kalbas**. Esama daug žinių ir patirties šioje srityje ir reikėtų tai panaudoti. Ypatingą dėmesį reikėtų skirti tam, kad kalbas, kurioms gresia išnykimas, labiau vartotų jaunimas. Norint tai pasiekti, šių kalbų bendruomenės turi turėti pakankamai išteklių, kad galėtų parodyti savo jaunimui ir jį **įtikinti, jog jų kalba yra naudinga, svarbi ir geidžiama**.